

Sosiaali- ja terveysministeriölle

Asia: Tutkimusaloite koulukoteihin sijoitettujen lasten kuulemiseksi

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista Suomessa. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Lapsen oikeuksien yleissopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita, ellei lapseen soveltuvien lakien mukaan lapsi ole saavuttanut täysi-ikäisyyttä aikaisemmin (1 artikla). Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 4 artiklan mukaan sopimusvaltiot ovat sitoutuneet ryhtymään kaikkiin tarpeellisiin lainsäädännöllisiin, hallinnollisiin ja muihin toimiin yleissopimuksessa tunnustettujen oikeuksien toteuttamiseksi.

Tausta

Suomessa on yhteensä seitsemän koulukotia, joissa asuu ja opiskelee noin 300 lasta. Valtion koulukoteja on nykyisin viisi: Sairila, Lagmansgården, Liminka, Sippola ja Vuorela. Koulukodit ovat Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Opetushallituksen (OPH) tulosohjaamia. Yksityisiä koulukoteja on kaksi: Nuorten Ystävät ry:n Pohjolakoti Muhoksella ja Perhekuntoutuskeskus Lauste Turussa. Koulukotien palvelut ovat laaja-alaisia. Palveluihin kuuluu koulun lisäksi perhekoteja, oppilasosastoja, kriisi- ja erityisen huolenpidon yksiköitä sekä itsenäistymisharjoittelu- ja jälkihuoltopalvelut.

Tutkimustarve

YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lapsella on oikeus sanoa mielipiteensä kaikissa asioissa, jotka koskevat häntä itseään. Lapsen mielipide tulee ottaa huomioon päätöksissä hänen iän ja kehitystasonsa mukaisesti. Velvollisuus huomioida lapsen mielipide on kirjattu myös muiden muassa perusopetuslakiin (47a §), lastensuojelulakiin (5 §), sosiaalihuoltolakiin (32 §) sekä lakiin potilaan asemasta ja oikeuksista (7 §). Koulukodeissa asuvat lapset ovat 12–18-vuotiaita, joten lapsen oikeuksien sopimus, kuten myös edellä mainitut lait, velvoittavat aikuisia selvittämään koulukoteihin sijoitettujen lasten mielipiteet ja näkemykset heitä itseään koskevissa asioissa.

Suomessa lasten ja nuorten mielipiteitä selvitetään säännönmukaisesti muun muassa Nuorisobarometrissa, Kouluterveyskyselyssä sekä Vapaa-aikatutkimuksessa. Yksittäisissä tutkimuksissa tuodaan esille erilaisten vähemmistöjen näkemyksiä ja mielipiteitä itseään koskevista asioista. Myös koulukodeissa asuvista nuorista ja heidän elämästään on aiemmin tehty tutkimuksia (esim. Lehto-Salo, 2011; Manninen, 2013; Jahnukainen, Kekoni & Pösö, 2004). Lasten näkemyksiä koulukotien toiminnasta ei kuitenkaan ole Suomessa säännön-

mukaisesti tutkittu. Gisslerin, Kitinojan, Mannisen ja Suvisaaren seurantatutkimus (2015) koskien nuoria koulukodista lähdön jälkeen on tärkeä, mutta tarvetta on koulukodeissa nykyisin asuvien lasten näkemysten selvittämiseksi.

Koulukoteihin sijoitettujen lasten näkemysten säännölliselle selvittämiseksi on suuri tarve sekä koulukoteja koskevan ymmärryksen lisäämiseksi että lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämiseksi. Kyse on lapsista, joiden ääni pienenä joukkona ei yhteiskunnassa nykyisin kuulu, mutta joiden kuulemista lisäämällä ja siten hyvinvointia edistämällä voidaan saada aikaan merkittäviä säästöjä yhteiskunnan kannalta. Lasten näkemyksiä voidaan hyödyntää koulukotien kehittämisessä. Tärkeää onkin, että lapset kokevat tutkimuksella olevan todellista vaikutusta koulukotien arkeen ja koulukotijärjestelmään.

Tutkimuksen tarkoitus

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää koulukodeissa asuvien lasten näkemyksiä koulukotien arjesta ja käytännöistä sekä koulukodista osana lasten omaa elämää. Tutkimuksessa selvitetään lasten näkemyksiä esimerkiksi luottamuksesta sekä vuorovaikutuksesta koulukodin työntekijöiden ja sosiaalityöntekijöiden kanssa. Tutkimuksessa lasten näkemyksiä tarkastellaan mahdollisimman objektiivisesti, ilman ennakkoletuksia. Tulosten tulkinnassa huomioidaan, että lasten elämä kokonaisuudessaan, myös koulukodissa asumista edeltävä aika, vaikuttaa heidän vastauksiinsa, ei ainoastaan asuminen koulukodissa.

Kohderyhmä

Koulukotien toimintakulttuurit ja kasvatusideologiat ovat nykyisen käsityksen mukaan erilaisia, vaikka erot laitosten välillä ovat vuosikymmenten saatossa kaventuneet. Olisikin hyvä selvittää vertailuasetelmaa hyödyntämällä, millaisia näkemyksiä eri koulukodeissa asuvilla lapsilla on koulukotien arjesta ja käytännöistä: onko koulukotien välillä siis eroja? Hyödyllistä voisi olla myös koulukotien erilaisten palvelujen piirissä olevien lasten näkemysten vertailu. Koulukodeissa osa lapsista on oppilasosastoilla, osa perhekodeissa ja osa erityisen huolenpidon yksiköissä.

Kiinnostava kohderyhmä tutkimuksessa voisi olla myös karkuteillä olleet lapset. Usein he haluavat kertoa kokemuksistaan, jotka karkaamiseen ovat johtaneet. Sijaishuollosta karanneiden lasten kokemuksia on aiemmin selvitetty Lastensuojelun Keskusliiton selvityksessä, jonka mukaan karkaamisten taustalla olevat syyt painottuvat lasten ja nuorten kaverisuhteisiin, päihteidenkäyttöön ja psyykkiseen oirehdintaan (Lehtonen & Telén, 2013). Erityisesti koulukodeista karanneiden lasten kokemuksia ei ole aiemmin Suomessa tutkittu.

Tutkimuksen luotettavuuden kannalta on huomioitava, että koulukodeissa on toimintakyvyltään hyvin erilaisia lapsia. Kohderyhmän valinta täytyykin tehdä huolellisesti. Haasteena voi olla se, miten lapset saadaan osallistumaan tutkimukseen. Esimerkiksi kriisivaiheessa olevien lasten motivoituminen tutkimukseen voi olla vaikeaa. Yksi vaihtoehto on kannustaa lapsia osallistumaan tutkimukseen pienen palkkion, kuten elokuvalipun avulla. Tutkimuksesta tiedottaminen ja tutkimuksen vaikuttavuuden korostaminen voivat motivoida lapsia osallistumaan.

Tutkimuksen toteutus

Tutkimuksessa voidaan hyödyntää useita menetelmiä. Kaikkien koulukodeissa asuvien lasten näkemykset tavoitetaan parhaiten strukturoidun kyselylomakkeen avulla. Tällöin aineisto ei kuitenkaan ole kovin syvälistä. Laadullisina menetelminä erityisesti teemahaastattelut sekä luovat menetelmät, esimerkiksi piirtäminen voisivat toimia. Aiempien kokemusten mukaan piirtäminen toimii hyvin haastattelutilanteen alkuna: lapsia voidaan pyytää piirtämään esimerkiksi oma verkostonsa. Tämän jälkeen lapsi saa kertoa piirroksistaan ja haastattelija tekee lisäkysymyksiä teemarungon mukaisesti.

Haastattelut voidaan toteuttaa yksilö-, pari- tai ryhmähaastatteluina. Pari- ja ryhmähaastattelujen etuna on vertaistuki, jota lapset voivat haastattelutilanteessa saada toisiltaan. Toisaalta voi olla asioita, joista lapset eivät uskalla kertoa muiden lasten kuullen. Esimerkiksi kriisivaiheessa olevien lasten kanssa ryhmähaastattelut eivät todennäköisesti toimi.

Tutkimusetiikka

Eettiset asiat on syytä pohtia tutkimuksessa huolellisesti. Tutkimukseen osallistumisen tulee olla kaikille lapsille vapaaehtoista ja tutkimuksesta pitää informoida lapsia riittävän yksityiskohtaisesti. Tutkimuslupien hankkiminen tulee pohtia tutkimuskysymysten näkökulmasta. Päätökseen vaikuttaa esimerkiksi se, kerätäänkö tutkimuksessa lasten tunnistetietoja, ja tarvittaessa tutkimukseen pyydetään eettisen toimikunnan lausunto. Tutkimusaineiston mahdolliset tunnistetiedot tulee suojata huolellisesti ja tutkimuksen tulokset pitää raportoida siten, että nuorten anonymiteetti säilyy. Tutkimuksesta viestiminen tulee suunnitella siten, että tutkimus ei leimaa koulukodeissa asuvia lapsia. Lasten kokemukset tulee nähdä arvokkaina ja niiden pohjalta kehittää koulukotijärjestelmää ja -arkea.

Tutkimuksen toteuttaja ja yhteistyökumppanit

Tutkimuksen toteuttajalta vaaditaan lastensuojelun laitostyön tuntemusta sekä tutkimusprosessin ja -menetelmien hyvää hallintaa. Mikäli tutkimus toteutetaan laadullisina haastatteluina, edellytetään haastattelijalta kykyä kohdata ja kuunnella erityisissä olosuhteissa asuvia lapsia. Tutkimuksen toteuttajan ei kuitenkaan ole hyvä olla koulukodissa työskentelevä henkilö, sillä ennako-oletukset voivat tällöin ohjata liikaa tutkimuksen tekemistä. Tutkimuksen toteutuksen suunnittelussa ja esimerkiksi haastattelukysymysten muokkaamisessa kannattaa hyödyntää koulukodissa asuvien/asuneiden lasten ja nuorten näkemyksiä. Tässä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kokemusasiantuntijaryhmä ja/tai Pesäpuun Selviytyjät-ryhmä ovat tärkeitä yhteistyökumppaneita.

E erityisen tärkeää on turvata tutkimuksen jatkuvuus. Jatkuvuus on tärkeää paitsi koulukotijärjestelmän ja koulukotien toimintakulttuurien arvioimiseksi, myös lasten kuulluksi tulemisen ja heidän hyvinvointinsa edistämiseksi. Tutkimus ei saa olla yksittäinen hanke, vaan aineistonkeruuta ja analysointia tulisi tehdä säännöllisin väliajoin. Tämän vuoksi lapsiasiavaltuutetun toimisto esittää tutkimuksen toteuttajaksi Terveyden ja hyvinvoinnin laitosta.

Lapsiasiavaltuutetun toimisto on perehtynyt lastensuojelutyötä ja haastatteluja koskeviin käytäntöihin ja on valmis olemaan mukana hankkeen jatkovalmistelussa. Lapsiasiavaltuutetun toimistolla on myös mahdollisuus tukea taloudellisesti hankkeen käynnistymistä.

Tämä aloite on valmisteltu Lapsitutkimuksen työryhmässä, joka toimii valtioneuvoston asettaman lapsiasia-neuvottelukunnan yhteydessä.

Jyväskylässä 19.4.2016

Tuomas Kurttila
Lapsiasiavaltuutettu

Terhi Tuukkanen
Ylitarkastaja, lapsiasiavaltuutetun toimisto

JAKELU
Sosiaali- ja terveysministeriö

TIEDOKSI
Opetushallitus
Terveyden ja hyvinvoinnin laitos

LÄHTEET

- Gissler, M., Kitinoja, M., Manninen, M. & Suvisaari, J. 2015. Koulukodin jälkeen: seurantatutkimus koulukotinuorista. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Ennakkotietoa osoitteessa:
<http://www.valtionkoulukodit.fi/tutkimus-ja-kehittaminen.html>.
- Jahnukainen, M., Kekoni, T. & Pösö, T. (toim.). 2004. Nuoruus ja koulukoti. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.
- Lehto-Salo, P. 2011. Koulukotisijoitus - nuorten toinen mahdollisuus? Mielenterveyden häiriöiden, oppimisvaikeuksien ja perheongelmien kirjo kehittämishaasteena. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. Saatavilla osoitteessa:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/36670/9789513944353.pdf?sequence=1>.
- Lehtonen, I. & Telén, J. 2013. Hatkassa. Selvitys nuorten luvattomista poissaoloista ja sijaishuoltopaikkojen toimintakäytännöistä. Helsinki: Lastensuojelun Keskusliitto. Saatavilla osoitteessa:
http://www.lskl.fi/files/1799/Hatkassa_final.pdf.
- Manninen, M. 2013. Koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatrinen oirekuva ja ennuste. Väitöskirja. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla osoitteessa:
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110461/URN_ISBN_978-952-245-968-8.pdf?sequence=1.